

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सारदाप्रसाद घिमिरे
माननीय न्यायाधीश श्री वमकुमार श्रेष्ठ
फैसला

०७०-WO-०४८०

विषय:- उत्प्रेषणयुक्त परमादेश ।

जिल्ला ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा नं १६ घर भै तत्काल खाद्य संस्था अंचल कार्यालय, काठमाडौंबाट गैरकानूनी रूपमा सेवाबाट हटाइएको वरिष्ठ अधिकृत निवेदक देवेन्द्रकुमार सुब्बा.....१

विरुद्ध

नेपाल सरकार, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, सिंहदरबार काठमाडौं.....१
सचिव नेपाल सरकार, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय.....१ विपक्षी
ऐ.ऐ का निमित्त सचिव दिपक सुवेदी.....१
नेपाल स्वास्थ्य संस्थान केन्द्रिय कार्यालय.....१
ऐ का महाप्रबन्धक.....१
ऐ को संचालक समिति.....१
ऐ का अध्यक्ष.....१
ऐ को कार्यालय प्रमुख.....१

तत्कालिन नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम यस अदालतको असाधारण अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यस प्रकार रहेको छ ।

१. निवेदकको निवेदन व्यहोरा:-

म निवेदक मिति २०४६।११।०८ मा वरिष्ठ सहायक पदमा नियुक्त भई सेवारत रहिरहेकोमा मिति २०६४ मा अधिकृत र २०६७ मा वरिष्ठ अधिकृत पदमा पदोन्नती भई देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

निवेदन खण्डमा उल्लिखित स्थानमा सेवारत रहिरहेको थिएँ । सो अवस्थामा नेपाल खाद्य संस्थान विनियमावली, २०६४ को परिच्छेद १२ को विनियम १०७(३)(ख)(ग) को कसूर आरोप लगाई ऐ.विनियम १०६ को उपविनियम १(ग) अनुसार मिति २०६९।९।१ गतेदेखि लागू हुने गरी सेवाबाट हटाउने र रु.१०,२६,६८०/१४ व्याज भराउने भनी विपक्षी संस्थानको संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ गतेको १६९४ औं बैठकबाट जानकारी गराइन्छ भनी जानकारी पाइसकेपश्चात उक्त विपक्षीको अन्यायपूर्ण निर्णय बदर गरी पाउन विनियमावलीको विनियम ११२(क) बमोजिम वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिवज्यू समक्ष पुनरावेदनपत्र पेश गरेकोमा विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिव दिपक सुवेदीबाट गैरकानूनी रूपमा हुँदै नभएको क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी मिति २०७०।६।१६ मा म पुनरावेदकको पुनरावेदनपत्र अस्वीकृत गरी विपक्षी संस्थानको संचालक समितिको २०६९।१२।२२ गतेको निर्णय सदर गर्ने गरेको जानकारी मिति २०७०।८।३० मा जानकारी पाई उक्त गैरकानूनी निर्णयहरु बदर गरी पाउँन अन्य वैकल्पिक उपचारको अभावमा सम्मानित अदालत समक्ष प्रस्तुत निवेदनपत्र साथ उपस्थित भएको छु ।

म निवेदकउपर संस्थानलाई प्राप्त भएको रकम प्राप्त भएकै दिन वा भोलिपल्टै बैंकमा दाखिला गर्नुपर्नेमा सो नगरी आफूखुशी घटिबढी दाखिला गर्ने गरेको भनी आरोप लगाइएको छ । संस्थानमा प्राप्त हुने रकम सोही दिन वा त्यसको भोलिपल्ट दाखिला गर्ने गरेको थिएँ । अंचल कार्यालयमा प्राप्त हुने रकम नेपाल बैंक लिमिटेडका कर्मचारी आई रकम संकलन हुन नसकेकोसम्म हो । म निवेदक लेखा प्रमुख, ट्रक संचालन शाखा प्रमुख तथा क्यासियरको जिम्मेवारी दिएकोले म एकजना कर्मचारीले अत्याधिक कार्यबोझ व्यहोर्नु पर्ने हुँदा केही रकम जोड घटाउमा तलमाथिसम्म भएको हो । बाँकी रकम समेत म निवेदकलाई नेपाल खाद्य संस्थानको सेवाबाट हटाउने गरी भएको विपक्षी संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ गते निर्णय र सोलाई सदर गर्ने गरी विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिवको मिति २०७०।६।१६ गतेको निर्णय न्यायिक मन विपरित भई त्रुटिपूर्ण छ ।

म निवेदकउपर भएको विपक्षी नेपाल खाद्य संस्थान संचालक समितिको निर्णयउपर नेपाल खाद्य संस्थान विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२ बमोजिम विपक्षी वाणिज्य देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिव समक्ष पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था छ । म निवेदकले मिति २०७०।१।२६ गते पेश गरेको पुनरावेदनपत्र वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिवज्यू समक्ष पेश गरेको छु । यसरी म निवेदकले पेश गरेको पुनरावेदनपत्रउपर विपक्षी मन्त्रालयका सचिवज्यूले निर्णय गर्नुपर्नेमा अधिकार र अख्तियार नपाएका विपक्षी निमित्त सचिव दिपक सुवेदीले मेरो पुनरावेदनपत्र अस्वीकृत गर्ने गरी भएको हो । विपक्षी निमित्त सचिव दिपक सुवेदीलाई म निवेदकको पुनरावेदनपत्रउपर पुनरावेदन सुन्ने अधिकार कुनैपनि कानूनले प्रदान गरेको छैन उक्त अधिकार कहींकतैबाट प्रत्यायोजन समेत भएको छैन र प्रत्यायोजन हुन पनि सक्दैन । त्यसैगरी म निवेदकलाई निलम्बन गर्दा मिति २०६९।९।५ को निर्णय भनी त्यो भन्दा अघिल्लो मिति २०६९।९।१ गतेबाट लागू हुने गरी भनी निर्णय गरेबाट समेत विपक्षीको कार्य शुरुबाटै त्रुटिपूर्ण रहेको स्पष्ट हुन्छ ।

अतः म निवेदकलाई विपक्षी नेपाल खाद्य संस्थानको सेवाबाट हटाउने मिति २०६९।१२।२९ गतेको विपक्षी नेपाल खाद्य संस्थान संचालक समितिको बैठक नं. १६९४ को निर्णय र त्यसलाई सदर गर्नेगरी भएको विपक्षी नेपाल सरकार वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिव दिपक सुवेदीको मिति २०७०।६।१६ गतेको निर्णय समेत नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२,१३,१८,१९ संस्थान ऐन, २०२१ नेपाल खाद्य संस्थान विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२(क) ११३, ११४ साथै सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ने.का.प ०६७ नि.नं. ८४६५, पृष्ठ ७१३ ने.का.प. ०६६ नि.नं. ८०७१ पृष्ठ २१६ सर्वोच्च अदालत बुलेटिन वर्ष १९ अंक २० पृष्ठ ४ मा प्रतिपादित नजिर सिद्धान्त एवम् न्यायिक मन विपरीत एवम् क्षेत्राधिकारविहिन भएकोले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकलाई पूर्ववतः सेवामा बहाल गराई निलम्बन भएको अवधिदेखि पुनरवहाली भएको मितिसम्मको नियमानुसार पाउने तलब, भत्ता तथा अन्य सुविधा समेत प्रदान गर्नु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेशको आदेश जारी गरीपाउँ । साथै प्रस्तुत विवादमा म निवेदकको पेशा रोजगारीको विषय जोडिएकोले अग्राधिकार दिई सुनुवाई गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदनपत्र ।

२. यस अदालतको प्रारम्भिक आदेश:-

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुननपर्ने कुनै कारण भए यो आदेश प्राप्त

देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र लिखितजवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा सूचना पठाई लिखितजवाफ आएपछि वा अवधि नाघे पछि नियमबमोजिम पेश गर्नु ।

प्रस्तुत रिट निवेदन कर्मचारीलाई सेवाबाट हटाएउपर पर्न आएकोले छिटो निरुपण हुनुपर्ने अवस्था देखिँदा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ६३(च५) बमोजिम अग्राधिकार प्रदान गरिदिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतबाट मिति २०७०।१०।६ गते भएको आदेश ।

३. विपक्षी नेपाल खाद्य संस्थान संचालक समितिका अध्यक्ष उत्तमकुमार भट्टराईको लिखितजवाफ:-

विपक्षी संस्थानको सातौँ तहको वरिष्ठ अधिकृतको रूपमा संस्थान अंचल कार्यालय, थापाथलीमा कार्यरत रहँदा संस्थानको नगद लगायतको हिसाव किताब विभिन्न खातामा प्रविष्ट गर्ने, संस्थानले प्राप्त गरेको रकम बुझ्ने, बैंकमा जम्मा गर्ने लगायतका कार्यहरू गर्नुहुन्थ्यो । विपक्षीले यसरी संस्थानको नगद सम्बन्धी कारोवार गर्ने गरेकोमा आ.व. २०६८।०६९ मा संस्थानको आन्तरिक लेखापरिक्षण हुने क्रममा संस्थानको रु.५५,४८,२५५। वरावरको हिसाव मिलान हुन नसकेकोमा विपक्षीले मिति २०६९।९।१, २०६९।९।४ र २०६९।९।५ मा उक्त मिलान हुन नसकेको रकम जिल्ला प्रशासन कार्यालयको रोहवरमा संस्थानमा दाखिला गर्नुभएको थियो । यसबाट विपक्षीले अर्कोतर्फ संस्थानको रकम समय मै बैंकमा जम्मा नगरेको कारण संस्थानले आफूले लिएको कर्जावापत २०६८ श्रावण देखि २०६९ मंसिरसम्म करिव रु.१०,२६,६८०। प्रत्यक्ष रूपले हानी नोक्सानी पर्न गएको स्वतः सिद्ध छ । यसरी संस्थानको नगद हिनामिना गरी संस्थानलाई प्रत्यक्ष रूपले हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य गर्नेलाई नेपाल खाद्य संस्थान कर्मचारी सेवा शर्त सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम १०३(ख) ले संस्थानको सेवाबाट हटाउन सकिने व्यवस्था गरेको छ । विपक्षीले संस्थानको नगदी हानी गरेको पुष्टि भैरहेको अवस्थामा संस्थानको संचालक समितिले मिति २०६९।१२।२२ गते संस्थानको विनियम बमोजिमको प्रकृयाहरू आवलम्बन गरी विपक्षीलाई “संस्थानको सेवाबाट भविष्यमा अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने” निर्णय भएको थियो । विपक्षीले एकातर्फ संस्थानमा मिति २०६९।११।२८ मा पेश गरेको पहिलो लिखित स्पष्टिकरणको पाँचौँ र अन्तिम प्रकरणहरू एवं मिति २०६९।१२।२१ मा

देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

पेश गरेको दोस्रो लिखित स्पष्टिकरणको दोस्रो प्रकरणमा आफूले गल्ती गरेको तथ्य प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रूपमा स्वीकार गर्नुभएको छ । विपक्षीले आफूले हिनामिना गरेको रकम मिति २०६९।९।१, २०६९।९।४ र २०६९।९।५ गते क्रमशः रु.११,००,०००। १३,००,०००। तथा १३,५०,०००। र १८,००,०००। समेत गरी जम्मा रु.५५,५०,०००। संस्थानमा दाखिला गर्नुभएबाट विपक्षीले आफूले आफ्नो पदिय हैसियत एवं जम्मेवारी बमोजिम कार्य नगरी अक्षम्य गल्ती गर्नुभएको पुष्टि हुन्छ । विपक्षीले प्रस्तुत रिटमा यी तथ्यहरू उल्लेख नगरी लुकाउनु भएको देखिन्छ ।

विपक्षीले संस्थानमा मिति २०६९।९।१ गते दिनुभएको निवेदनमा आफूले संस्थानलाई तिर्नु बुझाउनुपर्ने रकममध्ये ११,००,०००। समेत संस्थानमा जम्मा गरेको व्यहोरा उल्लेख गरेको पाइन्छ । यसरी संस्थान समक्ष आफूले गलति स्वीकार गरी सकेपछि संस्थानले स्वभाविक रूपमा छानविन गर्नका लागि विपक्षीलाई संस्थानको विनियमावली २०६४। को विनियम १०९ बमोजिम विपक्षीले गल्ती स्वीकार गरेको मिति अर्थात २०६९।९।१ गते देखि लागू हुने गरी निलम्बन गरेको हो । संस्थानले विनियमावलीको विनियम १०९ बमोजिम विपक्षीलाई निलम्बन गरेको, संस्थानले विपक्षीले गरेको नगद, जिन्सी लगायतका कारोवारहरू सम्बन्धमा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको उपसचिवज्यूको नेतृत्वमा छानविन गराएको, छानविन समितिले मिति २०६९।१०।१५ गते पेश गरेको प्रतिवेदनले विपक्षीलाई दोषी किटान गरेको, संस्थानबाट विनियमको प्रावधान बमोजिम पटक पटक स्पष्टिकरण सोधी विपक्षीलाई आफ्नो कुरा भन्ने मौका समेत दिई विपक्षीको स्पष्टिकरण चित्त बुझ्दो नभएकाले संस्थान संचालक समितिबाट संस्थान विनियमावलीको विनियम १०३(ख) बमोजिम विपक्षीलाई “संस्थानको सेवाबाट भविष्यमा अयोग्य नठहरिने गरी सेवाबाट हटाउने” निर्णय भई सोही बमोजिम विपक्षीलाई संस्थानको सेवाबाट हटाइएको हो । निजामती सेवा नियमावली २०५० को नियम ४६ र ४७ बमोजिम सचिवले प्रयोग गर्ने अधिकार निमित्त सचिवले प्रयोग गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यसबाट निमित्त सचिवज्यूको मिति २०७०।६।१६ को पुनरावेदन निर्णय प्रचलित कानून अनुरूप भएको पुष्टि हुन्छ । यसरी विभिन्न कागजातहरूबाट दोषी पुष्टि भैरहेको अवस्थामा पनि आफू इमान्दार भएको जिकिर लिई दायर प्रस्तुत रिट निवेदन सफा

हातको सिद्धान्त विपरीत रहेको हुँदा खारेजभागी छु खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल खाद्य संस्थान संचालक समितिका अध्यक्ष उत्तमकुमार भट्टराईको लिखितजावाफ ।

४. विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको लिखितजावाफ:-

नेपाल खाद्य संस्थानको विनियमावली, २०६४ को विनियम १०६ को उपविनियम (१) को खण्ड (ग) अनुसार भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउने गरी नेपाल खाद्य संस्थानको संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ को १६९४ औं बैठकबाट निज रिट निवेदकलाई संस्थानको वरिष्ठ अधिकृतको पदबाट हटाएको निर्णयको विरुद्ध चित्त नबुझेकोले नेपाल खाद्य संस्थान (कार्य संचालन तथा कर्मचारी सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी) विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२ बमोजिम यस मन्त्रालयमा पुनरावेदन परेको थियो । सो पुनरावेदन उपर आवश्यक जाँचबुझ गर्दा रिट निवेदकले संस्थानको रकम हिनामिना गरेको कुरामा दुविधा देखिन नआएको र उक्त विनियमावली, २०६४ को विनियम १०७ को उपविनियम (१) को खण्ड (ग) अनुसार भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउन सक्ने भन्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था भए अनुरूप निज रिट निवेदकलाई उचित सुनुवाईको मौका दिई संस्थानको संचालक समितिले पदबाट हटाएको निर्णयको पुनरावेदन उपर पुनः विचार नगरी संस्थानको संचालक समितिको निर्णयलाई सदर गरेको कानूनसम्मत भएकोले रिट निवेदकको जिकिर तर्कसंगत नदेखिदा रिट निवेदन खारेजभागी छ ।

निमित्त सचिवले पुनरावेदनउपर कारवाही गरेको भन्ने सम्बन्धमा कुनै कार्यालयको प्रमुख विरामी भई वा अन्य कुनै कारणले कार्यालयमा अनुपस्थित भएमा निज मातहतको दरबन्दी कर्मचारीमध्ये निकटतम जेष्ठ निजामती कर्मचारीले निजको निमित्त जनाई कार्य संचालन गर्न सक्ने अधिकार निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ४६ बमोजिम मातहतको कर्मचारीलाई कानूनतः प्राप्त भएकै अधिकार अन्तर्गत तत्कालिन सचिव सरुवा भै अर्को सचिवको सरुवा नभएको अवस्थामा मन्त्रालयको दरबन्दीमा कार्यरत सहसचिवहरुमध्ये जेष्ठ कर्मचारीको नाताले गरेको काम कारवाहीलाई अन्यथा भन्न मिल्ने होइन । साथै, निमित्त सचिव रहेको अवस्थामा प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयमा सचिवस्तरको बैठकमा मन्त्रालयको सचिवको हैसियतले भाग लिने तथा कार्य सम्पादन नियमावली, २०६४ बमोजिम नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदमा देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

निमित्त सचिवको हैसियतले प्रस्ताव पठाउने लगायतका अन्य काम कारवाहीहरू गर्न सक्ने अवस्था कानून बमोजिम निमित्त सचिवलाई पनि प्राप्त भए अनुरूप रिट निवेदकको पुनरावेदनउपर कानूनसम्मत तवरले गरेको निर्णयलाई अन्यथा भयो भनी लिएको रिट निवेदन जिकिर कानूनसम्मत तथा तर्क र तथ्य संगत नदेखिएकोले रिट निवेदन जिकिर खारेजभागी छ । यसर्थ रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयको लिखितजवाफ ।

५. विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सहसचिव तथा तत्कालिन निमित्त सचिव दिपक सुवेदीको लिखितजवाफ:-

नेपाल खाद्य संस्थानको संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ को १६९४ औं बैठकबाट निज रिट निवेदकलाई संस्थानको वरिष्ठ अधिकृतको पदबाट हटाएको निर्णयको विरुद्ध यस मन्त्रालयमा पुनरावेदन परेको थियो । उक्त पुनरावेदनउपर आवश्यक जाँचबुझ गर्दा नेपाल खाद्य संस्थान कार्य संचालन तथा कर्मचारी सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ११४ बमोजिम पुनरावेदन सुन्ने अधिकारीको हैसियतले उक्त पुनरावेदनउपर पुनः विचार नगरी संस्थानको संचालक समितिको निर्णयला सदर गरेको कानूनसम्मत भएकोले रिट निवेदकको जिकिरतर्क संगत नदेखिदा रिट निवेदन खारेजभागी छ ।

निमित्त सचिवले पुनरावेदनउपर कारवाही गरेको भन्ने सम्बन्धमा कुनै कार्यालयको प्रमुख कार्यालयमा अनुपस्थित भएमा निज मातहतको दरबन्दी कर्मचारीमध्ये निकटतम जेष्ठ निजामती कर्मचारीले निजको निमित्त जनाई कार्य संचालन गर्न सक्ने अधिकार निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ४६ बमोजिम मातहतको कर्मचारीलाई कानूनतः प्राप्त भएकै हो । सो अन्तर्गत तत्कालिन सचिव सरुवा भै अर्को सचिवको सरुवा नभएको अवस्थामा मन्त्रालयको दरबन्दीमा कार्यरत सहसचिवहरूमध्ये जेष्ठ कर्मचारीको नाताले गरेको काम कारवाहीलाई अन्यथा भन्न मिल्ने होइन । साथै, निमित्त सचिव रहेको अवस्थामा प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयमा सचिवस्तरको बैठकमा मन्त्रालयको सचिवको हैसियतले भाग लिने तथा कार्य सम्पादन नियमावली, २०६४ बमोजिम नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदमा निमित्त सचिवको हैसियतले प्रस्ताव पठाउने लगायतका अन्य काम कारवाहीहरू गर्न सक्ने अवस्था कानून बमोजिम

निमित्त सचिवलाई पनि प्राप्त भए अनुरूप रिट निवेदकको पुनरावेदनउपर कानूनसम्मत तवरले गरेको निर्णयलाई अन्यथा भयो भनी लिएको रिट निवेदन जिकिर कानूनसम्मत तथा तर्क र तथ्य संगत नदेखिएकोले रिट निवेदन जिकिर खारेजभागी छ । यसर्थ रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सहसचिव तथा तत्कालिन निमित्त सचिव दिपक सुवेदीको लिखितजवाफ ।

६. अदालतको आदेश:-

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश भएको प्रस्तुत निवेदनको मिसिल अध्ययन गरी निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शेरबहादुर के.सी. तथा विद्वान अधिवक्ताहरु श्री रामचन्द्र पौडेल र श्री योगेन्द्रबहादुर अधिकारीले निवेदकलाई सेवाबाट हटाउने निर्णयउपर विनियमावलीको विनियम ११२(क) बमोजिम वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिवज्यू समक्ष पुनरावेदन गरिएकोमा अधिकार नभएका उक्त मन्त्रालयका निमित्त सचिव दिपक सुवेदीबाट गैरकानूनी रूपमा क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी मिति २०६०।६।१६ मा पुनरावेदनपत्र अस्वीकृत हुने गरी निर्णय गरियो । निवेदकको पुनरावेदनपत्र उपर मन्त्रालयका सचिवले नै निर्णय गर्नु पर्छ । अधिकार नपाएका निमित्त सचिवले विनियमावलीको विनियम ११४ को कार्यविधि पालना नगरी निर्णय भएको छ । सो निर्णय नेपाल खाद्य संस्थान (कार्य संचालन तथा कर्मचारी सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी) विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२(क), ११३, १४४ समेतको विपरीत छ। निमित्तको हैसियतमा कार्य गर्नेले तत्काल नगरी नहुने दैनिक कार्य संचालन गर्ने सम्मको कार्यमा अधिकार सीमित हुन्छ । सो विनियमावली बमोजिम सजाय पाएका अधिकृत स्तरका कर्मचारीले सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिव समक्ष पुनरावेदन गर्नुपर्ने भनी स्पष्ट उल्लेख भएको छ । निवेदकलाई नेपाल खाद्य संस्थानको सेवाबाट हटाउने मिति २०६९।१२।२९ को निर्णय र सोलाई सदर गर्ने गरी भएको वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिव दिपक सुवेदीको मिति २०७०।६।१६ को निर्णय त्रुटिपूर्ण भएकाले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी सेवामा बहाल गराई निलम्बन भएको अवधिदेखि पुनर्वहाली भएको मितिसम्मको तलब भत्ता तथा अन्य सुविधा समेत प्रदान गर्न परमादेशको आदेश जारी हुनु पर्छ भन्ने समेत बहस गर्नुभयो ।

विपक्षीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री केशवप्रसाद पन्त, विद्वान अधिवक्ता श्री युवराज श्रेष्ठले निजामती सेवा नियमावलीको नियम ४६ मा कुनै कार्यालयको प्रमुख अनुपस्थित भएमा निज मातहतको जेष्ठ निजामती कर्मचारीले निजको निमित्त जनार्दन दैनिक कार्य संचालन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोले निमित्त सचिवबाट निवेदकलाई नेपाल खाद्य संस्थानको विनियमावली, २०६४ को विनियम १०६ (१)(ग) अनुसार भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउने निर्णय भएको हो । निवेदकले नेपाल खाद्य संस्थानको रकम रु.५५,४८,२२५। हिनामिना गरेको हो । पछि कारवाहीको क्रममा जिल्ला प्रशासन कार्यालय काठमाडौंको रोहवरको निवेदकले रकम हिनामिना गरेको स्वीकारी पटक पटक गरी रकम बुझाएको अवस्था पनि छ । निवेदकको पुनरावेदनउपर पुनः विचार नगरी संस्थानको संचालक समितिको निर्णयलाई कानूनसम्मत रूपमा सदर गरेको हो । निवेदक विभिन्न कागजातहरूबाट दोषी पुष्टि भइरहेको अवस्थामा दायर भएको रिट निवेदन स्वतः खारेजभागी हुँदा मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने होइन । रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भनी बहस गर्नुभयो ।

उक्त बहस समेत सुनी रिट निवेदन र लिखितजवाफ सहितका मिसिल संलग्न कागजात अवलोकन गरी निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुने हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदक आफ्नो सेवामा सेवारत रहिरहेको अवस्थामा नेपाल खाद्य संस्थान विनियमावली २०६४ को विनियम १०७(३)(ख)(ग) को कसूर आरोप लगाई विनियम १०६ को १(ग) अनुसार मिति २०६९।९।१ गतेदेखि लागू हुने गरी सेवाबाट हटाउने र रु.१०,२६,६८०।१४ व्याज समेत भराउने भनी नेपाल खाद्य संस्थानको संचालक समितिबाट मिति २०६९।१२।२२ मा निर्णय गरेको, सो निर्णयउपर वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिव समक्ष पुनरावेदनपत्र पेश गरेको थिएँ । वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिवबाट नभएको क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी संस्थानको संचालक समितिको निर्णय सदर गर्ने गरी मिति २०७०।६।१६ मा निर्णय भयो । आफूले संस्थानलाई तिर्नु बुझाउनुपर्ने रकम दाखिला गरिसकेको अवस्थामा पनि सेवाबाट हटाउने गरी संस्थानबाट भएको निर्णय र सो निर्णयलाई सदर गर्ने गरी वाणिज्य तथा आपूर्ति

मन्त्रालयको निमित्त सचिवबाट भएको पुनरावेदन निर्णय समेत त्रुटिपूर्ण भएकाले बदर गराई पाउँ भन्ने निवेदकको मुख्य रिट निवेदन रहेको देखिन्छ ।

रिट निवेदकको कारणबाट नेपाल खाद्य संस्थानको खातामा मिलान वा भिडान नभएको रकम रु.५५,४८,२२५। निवेदकले हिनामिना गरेको कुरा निजले स्वीकार गरेको अवस्था छ । यसरी संस्थानको नगद, जिन्सी हानि नोक्सानी गरेको कसूरमा भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउन व्यवस्था भए अनुरूप निवेदकलाई उचित सुनुवाईको मौका दिई संस्थानको संचालक समितिले पदबाट हटाएको हो । सो निर्णयउपर रिट निवेदकले पुनरावेदन गर्दा संस्थानको संचालक समितिको निर्णय सदर भएकोले कानूनसम्मत भएको काम कारवाहीउपर रिट निवेदकको जिकिर तर्कसंगत छैन भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेतको लिखितजवाफ रहेको छ ।

यी रिट निवेदक विपक्षी खाद्य संस्थानमा कार्यरत रहँदा संस्थानको अंचल कार्यालय काठमाडौंको आ.व. ०६८।६९ को आन्तरिक लेखा परिक्षण गर्ने क्रममा खातापाता उपलब्ध गराई कार्य सम्पन्न गराउन मौखिक तथा लिखित जानकारी गराउँदा समेत कार्यालयमा उपस्थित नहुनु भएकोले उपलब्ध खाता तथा बिल भरपाईको आधारमा संस्थानको करिव रु, ५५,४८,२५५। बराबरको हिसाव मिलान भिडान नभएकोले सो रकम निवेदकबाट हिनामिना भएको हुँदा संस्थानको विनियमावली २०६४ (संशोधन सहित) को परिच्छेद १२ को विनियम १०९(१) तथा विनियम ११०(१) मा भएको व्यवस्था अनुसार मिति २०६९।९।१ देखि नै लागू हुने गरी निवेदकलाई ६० दिन निलम्बनमा राख्ने भनी संचालक समितिको मिति २०६९।९।५ मा बसेको १६८१ औं बैठकबाट निर्णय भएको देखिन्छ । वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका पदमनारायण श्रेष्ठको संयोजकत्वमा गठित छानविन समितिको जाँचबुझको कार्य समाप्त नभएको हुँदा निलम्बनको म्याद समाप्त भएकै मितिदेखि लागू हुने गरी बढीमा ६० दिन निलम्बनको अवधि थप गर्ने गरी संचालक समितिको मिति २०६९।११।१ को १६९० औं बैठकबाट निर्णय भएको देखिन्छ ।

निवेदकले आफ्नो जिम्मेवारी असल नियतबाट निर्वाह गरेको नदेखिएको स्पष्ट हुँदा निजको स्पष्टिकरण सन्तोषजनक नदेखिएकोले नपुग रकमको व्याज रु.१०,२६,५८०।१४ समेत निजबाट असुल गर्ने र निजलाई संस्थानको विनियमावली २०६४(संशोधन सहित) को

परच्छेद १२ को विनियम १०६ को उपविनियम १(ग) अनुसार भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउने गरी संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ को १६९४ औं बैठकबाट निर्णय गरिएको र सो निर्णयउपर निवेदकले नेपाल खाद्य संस्थान कार्यालय संचालन तथा कर्मचारी सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२ बमोजिम वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिव समक्ष पुनरावेदन गरेको देखिन्छ । सो पुनरावेदन सम्बन्धमा निज निवेदकले संस्थानको नगद हानी नोक्सानी गर्ने अभिप्रायले काम काज गरेको देखिंदा निजलाई नेपाल खाद्य संस्थानको संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ को निर्णयले भविष्यमा संस्थानको सेवाको लागि अयोग्य नठहरिने गरी संस्थानको सेवाबाट हटाउने गरी गरेको निर्णय मनासिव देखिएको भनी मिति २०७०।६।१६ मा वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका निमित्त सचिव दीपक सुवेदीबाट संचालक समितिको निर्णय सदर भएको देखियो। रिट निवेदकले मुख्य रूपमा सोही निर्णयलाई चुनौति दिई निमित्त सचिवबाट आफूले दिएको पुनरावेदनउपर निर्णय गर्ने क्षेत्राधिकार नभएको भन्ने जिकिर लिएको पाइन्छ ।

यी निवेदकले नेपाल खाद्य संस्थान कार्यालय संचालन तथा कर्मचारी सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी विनियमावली २०६४ को विनियम ११२ बमोजिम वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिवसमक्ष पुनरावेदन गरेकोमा विवाद छैन । उक्त पुनरावेदनउपर निमित्त सचिवले निर्णय गरी पुनरावेदन जिकिर पुग्न नसक्ने ठहर गरेको भन्ने कुरामा पनि विवाद छैन । यस तथ्यका सम्बन्धमा विपक्षीहरुको तर्फबाट प्रस्तुत भएको लिखितजवाफमा समेत अन्यथा भनिएको छैन । नेपाल खाद्य संस्थानको विनियमावली २०६४(संशोधन सहित) को विनियम ११२ मा पुनरावेदन सुन्ने अधिकारी अन्तर्गत विभागिय कारवाहीको सजाय पाएकोमा चित्त नबुझ्ने कर्मचारीले पैंतीस दिनभित्र देहायको अधिकारी समक्ष पुनरावेदन दिन सक्नेछ भनी विनियम ११२(क) मा यस विनियमावली बमोजिम सजाय पाएका अधिकृत स्तरका कर्मचारीले सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिव समक्ष तथा विनियम ११२(ख) मा यस विनियमावली बमोजिम सजाय पाएका सहायक स्तरका कर्मचारीले अध्यक्ष मार्फत समिति समक्ष पुनरावेदन दिन सकिने व्यवस्था रहेको देखिन आयो ।

वस्तुतः कानूनमा जे जुन कार्य जे जुन पदाधिकारीबाट सम्पन्न गर्नुपर्ने भनी तोकिएको हुन्छ, तत् तत् पदाधिकारीले नै गर्नुपर्ने हुन्छ । कुनै निकायले कुनै कर्मचारीलाई विभागीय देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश

कारवाही स्वरूप कुनै सजाय गर्ने निर्णय गरेकोमा सो उपरको पुनरावेदन सुन्ने यो निकाय र पदाधिकारी हुने भनी कानूनमा नै स्पष्ट तोकिएकोमा सोही निकाय र पदाधिकारीले नै पुनरावेदन सुनी निर्णय गर्नुपर्दछ । कुनै पदाधिकारी विदामा रहेको वा कार्यालयमा अनुपस्थित रहेको अवस्थामा अर्को पदाधिकारीले निमित्त भै दैनिक कार्य सञ्चालन गर्ने भन्ने कुरा प्रशासनिक सहजताको दृष्टिकोणबाट तर्कसंगत हुन सक्छ तर त्यसरी निमित्त भै कामकाज गर्ने पदाधिकारीले आफूलाई कानूनले नै अधिकार नदिएको पुनरावेदन सुन्ने जस्तो गम्भीर विषयमा निर्णय गर्ने अधिकार रहेको भनी मान्न मिल्ने हुँदैन ।

प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकले मुख्य रूपमा आफूले दिएको पुनरावेदन उपर तोकिएको अधिकारीले निर्णय गर्नुपर्नेमा निमित्त भै काम गर्नेले क्षेत्राधिकार विपरीत निर्णय गरिएको भन्ने जिकिर लिएको अवस्था छ । सञ्चालक समितिको निर्णय उपर रिट निवेदनकले दिएको पुनरावेदन सुन्ने अधिकार भनेको विशुद्ध प्रशासनिक कार्य नभै अर्धन्यायिक प्रकृतिको कार्य हो । यस्तो अधिकार न्यायिक मन लगाएर प्रयोग गरिने अधिकार भएकाले कानूनमा नै स्पष्ट रूपमा यो पदाधिकारीले पुनरावेदन सुन्ने भनी तोकिएको हो । यस्तो अधिकार कानूनले तोकिएको अधिकारी बाहेक अरुलाई प्रत्यायोजन हुन सक्तैन र निमित्त भै कामकाज गर्नेले प्रयोग गर्न सक्ने पनि हुँदैन ।

ने.का.प. २०६५ अंक २ नि.नं. ७९३० मा प्रकाशित निवेदक इन्दिरा झा विपक्षी जिल्ला प्रशासन कार्यालय धनुषा समेत भएको उत्प्रेषणको रिट निवेदनमा “कसैलाई पनि कारवाही गर्ने अधिकार भनेको अधिकारप्राप्त अधिकारीले मात्र प्रयोग गर्नुपर्ने विषय हुँदा सो बाहेक अरुले प्रयोग गरेमा कानूनको दृष्टिमा आपत्तिजनक र दोषपूर्ण हुन जाने र त्यस्तो त्रुटि अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटि हुने र यस्तो अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटी भएको निर्णय कानूनको दृष्टिमा अमान्य हुने” भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाइन्छ ।

विपक्षीहरूको लिखितजवाफमा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ४६ को व्यवस्था अनुसार निमित्त भै कामकाज गरेको कानून प्रतिकूल नहुने भनी जिकिर लिएतर्फ सो व्यवस्था सम्बन्धमा हेर्दा कुनै कार्यालयको प्रमुख विरामी भई वा अन्य कुनै कारणले छोटो अवधिको लागि अनुपस्थित भएमा निज मातहतको दरबन्दी वा विशेष दरबन्दीभित्रको वा रिक्त दरबन्दीमा काजमा खटिएको कर्मचारीमध्ये निकटतम जेष्ठ

निजामती कर्मचारीले निजको निमित्त जनाई दैनिक कार्य संचालन गर्नुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । ऐनको उक्त व्यवस्था अनुसार पनि कार्यालयको दैनिक कार्य संचालन गर्नसम्म निमित्त भै कार्य गर्नेले गर्न पाउने अधिकार रहन्छ । नेपाल खाद्य संस्थानको विनियमावली २०६४ को विनियम ११२(क) मा विभागिय कारवाही अन्तर्गत सजाय पाएका अधिकृत स्तरका कर्मचारीले दिएको पुनरावेदनउपर निमित्त सचिवले नभै सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवले नै उक्त पुनरावेदनलाई सदर वा बदर गर्ने अधिकार रहन्छ । तर प्रस्तुत विवादमा निमित्त सचिवबाट रिट निवेदकले दिएको पुनरावेदन सुनी निर्णय गरेको देखिएकोले माथि उल्लेख भएको कानूनी व्यवस्था र प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको आधारमा उक्त निर्णय त्रुटिपूर्ण भएको देखिन आयो ।

तसर्थ, माथि विवेचित आधार र कारण समेतबाट नेपाल खाद्य संस्थानको विनियमावली, २०६४ को विनियम ११२ ले पुनरावेदन सुन्ने अधिकारी सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवलाई तोकिएकोमा निजले नै त्यस्तो पुनरावेदन सुनी निर्णय गर्नुपर्नेमा सो नगरी यी निवेदकले दिएको पुनरावेदनपत्रलाई अधिकार नै नभएको निमित्त सचिवले नेपाल खाद्य संस्थानको संचालक समितिको मिति २०६९।१२।२२ को निर्णयलाई सदर गर्ने गरी मिति २०७०।६।१६ मा गरेको निर्णय अधिकारक्षेत्रको अभावमा त्रुटिपूर्ण देखिएकाले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिदिएको छ । अब निवेदकको पुनरावेदनमा कानून बमोजिम पुनरावेदन सुन्ने अधिकारप्राप्त पदाधिकारीबाट निर्णय गर्नु भनी विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका नाममा परमादेश समेत जारी हुने ठहर्छ । यो आदेशको कार्यान्वयनको लागि आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षी वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयमा पठाई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: तारादेवी महर्जन

कम्प्युटर: चन्द्रा तिमल्सेना

सम्बत् २०७४ साल मंसिर महिना ३ गते रोज १ शुभम्-----

देवेन्द्रकुमार सुब्बा वि. वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय समेत/०७०-WO-०४८०/उत्प्रेषणयुक्त परमादेश